

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Komparativni pregled:

**Uslovi, kriterijumi i procedure u vezi sa uzimanjem i presađivanjem
ljudskih organa u svrhu liječenja u zemljama regiona i zemljama EU**

Podgorica, novembar 2019. godine

Broj: 15 /2019

Klas. br: 00-52-4/19-

Datum: novembar 2019. godine

Pripremili: Milena Vujović, istraživač-analitičar u Istraživačkom centru
Denis Pačariž, istraživač-analitičar u Istraživačkom centru

** Istraživački centar Skupštine Crne Gore, prilikom izrade istraživačkih radova, koristi se javno dostupnim podacima i podacima iz baza ograničenog pristupa, strogo vodeći računa o kredibilitnosti izvora. Centar ulaže sve razumne napore da informacije sadržane u istraživačkom radu budu tačne i potpune, ali ne snosi odgovornost za eventualnu netačnost i nepotpunost istih. Istraživački radovi se koriste samo u svrhu za koju su izrađeni, a u skladu sa Pravilima o izradi istraživačkih radova. Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore, niti neophodno drugih institucija ili organizacija čiji se podaci koriste za izradu rada.*

*** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

SADRŽAJ

UVOD	4
1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA	6
2. KOMPARATIVNI PREGLED	7
2.1 Bosna i Hercegovina.....	7
2.2 Češka	7
2.3 Danska	8
2.4 Estonija.....	9
2.5 Finska.....	9
2.6 Grčka.....	10
2.7 Holandija.....	10
2.8 Hrvatska.....	11
2.9 Italija.....	12
2.10 Letonija	12
2.11 Litvanija.....	13
2.12 Mađarska.....	13
2.13 Poljska	14
2.14 Portugal	15
2.15 Slovenija	15
2.16 Srbija.....	16
2.17 Švedska	17
IZVORI INFORMACIJA	18

UVOD

Transplantacija organa (engl. *organ transplantation*; njem. *Organtransplantation*; franc. *transplantation d'organes*) predstavlja uzimanje djelova ljudskog tijela (organa i tkiva) od živog ili sa umrlog lica i njihovo presađivanje u svrhu liječenja. Danas je dobrovoljno davanje organa uz poštovanje autonomije lica uglavnom prihvaćeno kao dobrotvoran čin od velike koristi za zajednicu.¹

Kako se navodi u preambuli *Direktive 2010/45/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2010. godine o standardima kvaliteta i bezbjednosti ljudskih organa namijenjenih transplantaciji*², u državama članicama Evropske unije postoji nekoliko paralelnih modela u pogledu pristanka na uzimanje i presađivanje organa, uključujući i sisteme alternativnog biranja u kojima pristanak za uzimanje i presađivanje organa treba da bude izričito dobijen, kao i sistemi izuzimanja u kojima se uzimanje i presađivanje organa može sprovesti ukoliko ne postoji dokaz o bilo kojoj vrsti prigovora na taj postupak. S tim u vezi, u svrhu omogućavanja pojedincima da izraze svoju želju u pogledu uzimanja i presađivanja organa, neke od država članica razvile su posebne registre u kojima pojedinci registruju svoje izjave u vidu izričite saglasnosti ili izričitog odbijanja.

U savremenom pravu usvojeno je generalno pravilo da se organi i tkiva za transplantaciju mogu uzeti sa umrlog lica samo ako postoji neki oblik saglasnosti za takav postupak, koju je za života ostavilo umrlo lice ili pak saglasnost određenih trećih lica. Takav stav uključuje član 17 *Dodatnog protokola o transplantaciji*³:

Organi ili tkiva umrlog lica neće se uzeti osim u slučaju da je dobijen pristanak u skladu sa zakonom. Uzimanje organa ili tkiva ne sprovodi se ukoliko umrlo lice nije bilo saglasno sa tim.

Osim toga, princip broj 1 *Vodećih principa o transplantaciji ljudskih organa Svjetske zdravstvene organizacije*⁴ predviđa sljedeće:

Ćelije, tkiva i organi umrlog lica mogu se uzeti u cilju transplantacije ukoliko za to postoji odgovarajući pristanak normiran zakonom i ukoliko ne postoji sumnja da bi se umrlo lice tome protivilo.

S tim u vezi razlikuju se dva modela dopustivog uzimanja organa od umrlih davalaca:

1) **sistem opt in** ili sistem izričite saglasnosti: djelovi tijela umrlog lica ne mogu se uzeti ukoliko to lice za života nije dalo izričit pristanak na način propisan zakonom. Time se znatno sužava krug potencijalnih davalaca organa. Stoga, u zakonodavstvu zemalja koje podržavaju ovaj sistem proširena je mogućnost saglasnosti i na bliže srodnike umrlog lica tako da upravo bliži srodnici imaju pravo supsidijarnog odlučivanja ukoliko se umrlo lice za života nije izjasnilo.

2) **sistem opt out** ili sistem pretpostavljene saglasnosti: sa umrlog lica je dozvoljeno uzeti organe ukoliko se lice za života tome nije protivilo. Neizjašnjava se smatra pristankom, odnosno pristanak se pretpostavlja. Uzimanje je dopušteno čak i kada postoji sumnja u

¹ Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007, str. 1620

² DIRECTIVE 2010/45/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32010L0053> (28.10.2019)

³ Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin, <https://rm.coe.int/1680081562> (29.10.2019)

⁴ WHO Guiding Principles on Human Cell, Tissue and Organ Transplantation, https://www.who.int/transplantation/Guiding_PrinciplesTransplantation_WHA63.22en.pdf (29.10.2019)

pogledu volje umrlog lica, što znači da uzimanje organa sa umrlih lica u načelu nije zabranjeno, već dopušteno. Time se povećava broj potencijalnih davalaca jer u njih spadaju i oni koji se nijesu izjasnili.⁵

Kada je u pitanju situacija u Crnoj Gori, prema obrazloženju primjena dosadašnjeg *Zakona o uzimanju i presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja*⁶ u pogledu postojanja pretpostavljene saglasnosti za uzimanje organa sa umrlog davaoca, radi presađivanja drugom licu u svrhu liječenja, uz davanje saglasnosti članova uže porodice umrlog lica, nije dala očekivane rezultate i nije došlo do povećanja broja davalaca. Zakonom nije bila regulisana mogućnost jedne punoljetne, pravno sposobne i osobe koja je sposobna za rasuđivanje da u slučaju moždane smrti svoje organe donira radi transplantacije. Novim zakonskim rješenjem nudi se ta mogućnost, ali i mogućnost da pristanci budu evidentirani u registru pristanaka koji bi bio u nadležnosti Ministarstva zdravlja. Stoga, novim Zakonom jasno se definišu tri situacije:

- da punoljetna, pravno sposobna i osoba sposobna za rasuđivanje za života može da da svojevolljni pristanak kod svog izabranog ljekara u pisanoj formi za doniranje organa radi transplantacije osobama kojima su ti organi potrebni radi liječenja;
- da punoljetna, pravno sposobna i osoba sposobna za rasuđivanje za života može da da izjavu kod svog izabranog ljekara da se protivi postupku transplantacije organa;
- da osoba koja za života nije dala ni jednu ni drugu izjavu može da bude predmet transplantacije organa u svrhu liječenja uz saglasnost njegove porodice.⁷

U tom kontekstu, u ovom radu, Istraživački centar je prikupio, sistematizovao i obradio podatke u vezi sa određenim elementima zakonodavnog okvira koji se odnose na uslove i postupke uzimanja i presađivanja ljudskih organa u svrhu liječenja sa umrlog davaoca te procedure i kriterijume utvrđivanja smrti, kako u državama članicama Evropske unije, tako i u zemljama regiona. U tom pogledu, a shodno raspoloživosti informacija, radom su obuhvaćene sljedeće zemlje: **Bosna i Hercegovina, Češka, Danska, Estonija, Finska, Grčka, Holandija, Hrvatska, Italija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Poljska, Portugal, Slovenija, Srbija i Švedska**. Podaci u vezi sa navedenom tematikom prikupljeni su analizom pravnog okvira koji uređuje ovo pitanje, te uvidom u zvanične internet stranice relevantnih institucija i organizacija.

⁵ Hajrija Mujović-Zornić, *Donacija i transplatacija organ*, Centar za pravna pitanja, Beograd, 2013.godina, <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/dramar/h.mujovic.transplantacija.pdf> (28.10.2019)

⁶ Zakon o uzimanju i presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja ("Službeni list Crne Gore", broj 43/16)

⁷ Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uzimanju i presađivanju organa u svrhu liječenja <http://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/749/2042-12127-28-2-19-6.pdf>

1. GLAVNI NALAZI ISTRAŽIVANJA

Oba modela dopustivog uzimanja organa sa umrlog davaoca zastupljena su u analiziranim zemljama pa se u vezi sa tim izdvajaju dvije grupe zemalja: manji broj evropskih zemalja čije zakonodavstvo predviđa **sistem izričite saglasnosti (*opt-in*)** u pogledu doniranja organa nakon smrti (**Bosna i Hercegovina, Danska, Litvanija i Srbija**) i većina evropskih zemalja čije zakonodavstvo predviđa **sistem pretpostavljene saglasnosti (*opt-out*)** kada je u pitanju doniranje organa nakon smrti (**Češka, Estonija, Finska, Grčka, Holandija⁸, Hrvatska, Italija, Letonija, Mađarska, Poljska, Portugal, Slovenija i Švedska**).

Kada su u pitanju **maloljetna lica ili punoljetna lica bez poslovne sposobnosti** u zakonodavstvu većine zemalja eksplicitno je naglašeno da je uzimanje i presađivanje organa dozvoljeno samo uz saglasnost roditelja ili staratelja. Tako je u **Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji** uzimanje organa dozvoljeno samo uz **pisanu saglasnost oba roditelja** ili staratelja dok je, na primjer, u **Danskoj, Estoniji, Grčkoj i Letoniji** dovoljna **saglasnost jednog od roditelja/staratelja**.

U pogledu pravila i kriterijuma za utvrđivanje smrti i određivanje uzroka smrti, zakonodavstvo većine zemalja obuhvaćenih istraživanjem predviđa da je uzimanje organa sa umrlog lica dozvoljeno nakon što je sa sigurnošću, prema medicinskim kriterijumima i na propisan način, utvrđena i potvrđena smrt tog lica odnosno ukoliko je uzrok smrti **prestanak rada mozga (Bosna i Hercegovina, Grčka, Letonija, Litvanija, Mađarska, Poljska, Portugal, Slovenija i Švedska)**. S druge strane, u **Češkoj i Danskoj**, osim nepovratnog gubitka moždanih funkcija, postupak uzimanja i presađivanja organa sa umrlog lica može se izvršiti i ukoliko je uzrok smrti **prestanak srčanih aktivnosti**.

Zakonodavstvo gotovo svih zemalja obuhvaćenih istraživanjem eksplicitno predviđa da **doktori medicine koji su utvrdili odnosno potvrdili smrt lica** čiji se organi mogu uzimati radi presađivanja **ne mogu učestvovati u postupku uzimanja i presađivanja njegovih organa (Bosna i Hercegovina, Češka, Danska, Estonija, Finska, Grčka, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Portugal i Srbija)**, dok u zakonodavstvu ostalih zemlja takva odredba nije eksplicitno navedena.

U nastavku rada predstavljen je komparativni pregled koji sadrži detaljnije informacije u vezi sa navedenom tematikom u ovoj oblasti u 17 analiziranih evropskih država.

⁸ U skladu sa važećim zakonodavstvom u vezi sa uzimanjem i presađivanjem organa, u Holandiji se primjenjuje sistem izričite saglasnosti. Međutim, novim *Zakonom o davaocima organa*, koji stupa na snagu 2020. godine, predviđena je primjena sistema pretpostavljene saglasnosti.

2. KOMPARATIVNI PREGLED

2.1 Bosna i Hercegovina

U Bosni i Hercegovini, *Zakon o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja*⁹ predviđa da se organi i tkiva sa umrlog lica mogu uzimati radi presađivanja u svrhu liječenja nakon što je sa sigurnošću, u skladu sa medicinskim kriterijumima i na propisan način, utvrđena moždana smrt.

Moždanu smrt lica čiji se organi i tkiva mogu uzimati radi presađivanja u svrhu liječenja, utvrđuje komisija zdravstvene ustanove sastavljena od najmanje tri doktora medicine koju imenuje direktor zdravstvene ustanove. Takođe, Zakon predviđa da doktor medicine koji učestvuje u uzimanju ili presađivanju organa i tkiva sa umrlog lica ili je odgovoran za brigu o mogućim primaocima organa i tkiva, ne može učestvovati u radu navedene komisije.

U smislu ovog zakona, dozvoljeno je uzimati organe i tkiva sa umrlog lica, samo ako se davalac za života saglasio sa tim postupkom. Pisanu izjavu o davanju organa i tkiva punoljetno lice sposobno za rasuđivanje daje izabranom doktoru primarne zdravstvene zaštite. S druge strane, slijepo lice, gluvo lice koje ne zna čitati, nijemo lice koje ne zna pisati i gluvo i slijepo lice daje izjavu o davanju organa i tkiva izabranom doktoru primarne zdravstvene zaštite uz prisustvo svjedoka. Takođe, Zakon daje mogućnost opoziva izjave o davanju organa i tkiva u bilo kojem trenutku.

Zakonom je takođe predviđeno da je, do uspostavljanja registra lica koja su saglasna sa davanjem organa i tkiva nakon smrti, dozvoljeno uzimati organe i tkiva sa umrlog lica radi presađivanja u svrhu liječenja, samo uz pisani pristanak bračnog ili vanbračnog partnera, punoljetnog djeteta, roditelja, punoljetnog brata ili sestre umrlog lica. Takođe, organi i tkiva sa umrlog lica, koje nije državljanin Bosne i Hercegovine i koje nema prijavljeno stalno boravište u Federaciji, mogu se uzeti kada na to bračni ili vanbračni partner, punoljetno dijete, roditelj, punoljetni brat ili sestra umrlog lica daju izjavu o pristanku u pisanom obliku.

Kada su u pitanju maloljetna lica i punoljetna lica bez sposobnosti rasuđivanja, organi i tkiva mogu se uzeti samo ako oba roditelja, ukoliko su živi ili njihov zakonski zastupnik, odnosno staratelj daju izjavu o pristanku koja se isključivo daje u pisanom obliku i može biti opozvana u svakom trenutku, do početka hirurškog zahvata.

2.2 Češka

Uzimanje organa sa umrlog davaoca u Češkoj dozvoljeno je u skladu sa *Zakonom o presađivanju organa*¹⁰ samo u slučaju da to lice, zakonski zastupnik maloljetnog lica ili zakonski zastupnik punoljetnog lica koje nije poslovno sposobno za života nije dalo pisanu izjavu da se protivi ovom postupku. Smatra se da lice nije saglasno sa navedenim postupkom u sljedećim slučajevima:

- 1) ukoliko je lice bilo registrovano u Nacionalnom registru lica koja nijesu saglasna sa postupkom doniranja organa nakon smrti;

⁹ Zakon o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja ("Službene novine Federacije BiH", broj 75/09 i 95/17), <http://www.fmoh.gov.ba/index.php/zakoni-i-strategije/zakoni/zakon-o-transplantaciji-organa-i-tkiva-u-svrhu-lijecenja> (30.10.2019)

¹⁰ Zákon č. 285/2002 Sb. Zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-285> (15.10.2019)

- 2) ukoliko je lice za života u medicinskoj ustanovi dalo izjavu u prisustvu jednog doktora medicine i jednog svjedoka da nije saglasno sa postupkom doniranja organa nakon smrti;
- 3) ukoliko je zakonski zastupnik maloljetnog lica ili lica koje nije poslovno sposobno u medicinskoj ustanovi u prisustvu jednog doktora medicine i jednog svjedoka dao izjavu da to lice nije saglasno sa postupkom doniranja organa nakon smrti. Izjave je moguće dati i za života maloljetnih lica ili lica koja nijesu poslovno sposobna kao i nakon njihove smrti.

Uzimanje organa sa umrlog davaoca u cilju presađivanja drugom licu dozvoljeno je nakon potvrđivanja smrti. Doktori medicine koji su utvrdili smrt davaoca ne mogu učestvovati u uzimanju ili presađivanju njegovih organa i ne mogu pratiti zdravstveno stanje primaoca. Najmanje dva doktora medicine odgovarajućih specijalnosti koji su pregledali lice čiji se organi mogu uzimati radi presađivanja nezavisno jedan od drugog, utvrđuju njegovu smrt. Smrt se utvrđuje dokazivanjem:

- 1) zastoja rada srca,
- 2) nepovratnog gubitka funkcija mozga uključujući i moždanog stabla u slučajevima kada se vještački održavaju rad pluća i srca.

2.3 Danska

U Danskoj je pitanje uzimanja i presađivanja organa u svrhu liječenja regulisano *Zakonom o zdravstvu*¹¹. Zakonom je predviđeno da je uzimanje organa sa umrlog davaoca dozvoljeno u slučaju da je to lice nakon navršenih 15 godina dalo pisanu ili pak usmenu izjavu da je saglasno sa tim postupkom. U slučaju postojanja pisane izjave, saglasnost bližih srodnika umrlog lica nije potrebna, osim ukoliko je u izjavi naglašeno da je za izvršavanje postupka presađivanja organa neophodna saglasnost bližih srodnika. S druge strane, ukoliko umrlo lice nije dalo izjavu da nije saglasno sa postupkom presađivanja organa, njegovi bliži srodnici donose konačnu odluku o tome. U slučaju da umrlo lice nema bližih srodnika, postupak presađivanja organa se neće obaviti. Osim toga, u slučaju da umrlo lice ima manje od 18 godina, postupak presađivanja organa može se izvršiti samo uz saglasnost staratelja.

Uzimanje organa sa umrlog lica mogu obaviti samo doktori medicine koji su zaposleni u medicinskim ili sličnim ustanovama i to uz saglasnost Agencije za bezbjednost pacijenata Danske. Takođe, doktori medicine koji su utvrdili smrt davaoca ili su pratili njegovo zdravstveno stanje tokom posljednje faze bolesti ne mogu učestvovati u uzimanju ili presađivanju njegovih organa.

Smrt se utvrđuje prestankom srčanih aktivnosti kao i nepovratnim prestankom svih moždanih funkcija.

Takođe, u skladu sa odredbama *Pravilnika o utvrđivanju smrti prestankom svih moždanih funkcija*¹², smrt utvrđuju dva doktora medicine od kojih jedan mora biti doktor koji je pratio zdravstveno stanje pacijenta tokom posljednje faze bolesti a drugi specijalista iz oblasti neurohirurgije, neuromedicine ili kliničke neuropsihologije.

¹¹ Bekendtgørelse af sundhedsloven (lov nr. 507 af 1. maj 2019), <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=210110#id301e8c71-d656-493c-990c-cb5566d6a552> (15.10.2019)

¹² Bekendtgørelse om dødens konstatering ved uopretteligt ophør af al hjernefunktion, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=11030> (16.10.2019)

2.4 Estonija

*Zakon o obezbjeđivanju, upotrebi i presađivanju ćelija, tkiva i organa*¹³ Estonije predviđa uslove pod kojima je dozvoljeno uzimanje organa sa umrlog davaoca u cilju presađivanja nekom drugom licu. U skladu sa odredbama Zakona, ćelije, tkiva i organi mogu se uzeti sa umrlog davaoca u sljedećim slučajevima:

- 1) ukoliko je smrt potencijalnog davaoca utvrđena u skladu sa pravilima;
- 2) ukoliko je umrli davalac za života izrazio želju da nakon smrti donira ćelije, tkiva i organe u skladu sa pravilima ili ukoliko ne postoji informacija da nije bio saglasan sa tim.

Kada je riječ o proceduri utvrđivanja smrti, Zakon predviđa da smrt davaoca utvrđuje komisija doktora medicine koju čine najmanje dva člana koja pripremaju izjavu o utvrđivanju smrti. Članovi komisije ne mogu učestvovati u uzimanju ili presađivanju organa sa umrlog lica čiju su smrt utvrdili, odnosno potvrdili i ne mogu pratiti zdravstveno stanje primaoca.

U pogledu izjave o doniranju organa nakon smrti, Zakonom je predviđeno da lice može da izrazi želju da donira ćelije, tkiva i organe nakon smrti putem zdravstvenog informacionog sistema ili na neki drugi jasan i prihvatljiv način. Zdravstvena ustanova ili dio zdravstvene ustanove, tim ili lice koje vrši ili koordinira postupke u vezi sa uzimanjem organa za presađivanje provjerava da li u zdravstvenom informacionom sistemu postoji izjava koju je umrlo lice za života ostavilo o želji da donira ćelije, tkiva i organe u svrhu presađivanja. Ukoliko u informacionom sistemu ne postoji informacija o želji umrlog lica da donira organe kao i ukoliko umrlo lice za života nije izrazilo tu želju na bilo koji drugi jasan i prihvatljiv način, tim zdravstvene ustanove koji koordinira postupke u vezi sa presađivanjem organa stupa u kontakt sa sljedećim licima po sljedećem redosljedu u cilju dobijanja saglasnosti za uzimanje i presađivanje organa sa umrlog lica:

- 1) supružnik ili partner umrlog lica;
- 2) punoljetno dijete umrlog lica;
- 3) roditelj umrlog lica;
- 4) punoljetni brat/sestra umrlog lica;
- 5) djed/baba umrlog lica;
- 6) lice sa kojim je umrlo lice bilo emocionalno blisko ili drugo lice koje je poslovno sposobno u slučaju da su prethodno navedena lica odsutna ili nedostupna.

Lica koja nijesu navedena na spisku ne mogu spriječiti uzimanje ćelija, tkiva i organa u cilju presađivanja ukoliko je umrlo lice za života dalo saglasnost za taj postupak. Takođe, lica koja nijesu navedena na prethodnom spisku ne mogu odobriti uzimanje ćelija, tkiva i organa u cilju presađivanja ukoliko je umrlo lice za života odbilo davanje saglasnosti.

Kada su u pitanju lica bez poslovne sposobnosti, saglasnost za uzimanje i presađivanje organa traži se od istih lica i po istom redosljedu kao i u prethodnom slučaju.

2.5 Finska

U Finskoj su pravila u vezi sa uzimanjem i presađivanjem organa regulisana *Zakonom o upotrebi organa, tkiva i ćelija u medicinske svrhe*¹⁴ kojim je predviđena pretpostavljena

¹³ Procurement, Handling and Transplantation of Cells, Tissues and Organs Act, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502042019004/consolide> (16.10.2019)

¹⁴ No. 101/2001, Act on the Medical Use of Human Organs, Tissues and Cells, https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010101_20130277.pdf (15.10.2019)

saglasnost odnosno dozvoljeno je uzeti organe, tkiva i ćelije sa umrlog lica ukoliko nije poznato ili ne postoji razlog za sumnju da se to lice za života protivilo tom postupku. S druge strane, ukoliko je umrlo lice za života dalo izjavu kojom se protivi tom postupku, uzimanje i presađivanje organa nije dozvoljeno. Takođe, prije postupka uzimanja organa, tkiva i ćelija sa umrlog lica, stav koje je to lice za života imalo u vezi sa tim postupkom mora biti ispitan u najvećoj mogućoj mjeri.

Kada su u pitanju maloljetna lica koja za života zbog svog uzrasta i razvojnog nivoa nijesu bila u stanju da formiraju mišljenje u vezi sa postupkom uzimanja i presađivanja organa, uzimanje organa je dozvoljeno samo u slučaju da se staratelj tog lica ne protivi navedenom postupku.

Takođe, kada je riječ o punoljetnom licu koje za života zbog bolesti, mentalnog poremećaja ili nekog drugog razloga nije bilo u stanju da formira mišljenje u vezi sa uzimanjem i presađivanjem organa, uzimanje organa je dozvoljeno samo u slučaju dobijanja saglasnosti bliskog srodnika tog lica. Osim toga, Zakon predviđa obavezu da se porodici umrlog lica ili drugim bliskim srodnicima pruže odgovarajuće informacije u vezi sa postupkom uzimanja i presađivanja organa, tkiva i ćelija.

U pogledu utvrđivanja smrti, Zakonom je predviđeno da se smrt utvrđuje u skladu sa Uredbom ministarstva za socijalna pitanja i zdravlje kao i da u procesu utvrđivanja odnosno potvrđivanja smrti ne može učestvovati doktor medicine koji je dio transplantacionog tima.

2.6 Grčka

U Grčkoj, *Zakon o uzimanju i presađivanju organa*¹⁵ predviđa da je uzimanje i presađivanje organa sa maloljetnog umrlog lica dozvoljeno samo uz saglasnost roditelja ili startelja dok je, s druge strane, uzimanje i presađivanje organa, tkiva i ćelija sa odraslog umrlog lica dozvoljeno ukoliko je to lice za života dalo saglasnost za taj postupak i u tom slučaju saglasnost porodice nije potrebna. Međutim, u slučaju da se umrlo lice nalazi u registru lica koja nijesu dala saglasnost za postupak uzimanja i presađivanja organa, navedeni postupak nije dozvoljen.

Takođe, Zakonom je predviđeno da Nacionalna organizacija za transplantaciju vodi evidenciju građana koji nijesu saglasni sa davanjem organa nakon smrti. Svaki punoljetni građanin može poslati izjavu protivljenja Nacionalnoj organizaciji za transplantaciju, uz potvrdu autentičnosti svog potpisa sa mogućnošću opozivanja iste u bilo kojem trenutku.

Kada je u pitanju utvrđivanje smrti, uzimanje organa od umrlih davalaca može se izvršiti isključivo nakon utvrđivanja prestanka svih moždanih funkcija. Takođe, u skladu sa odredbama Zakona, doktor medicine koji je utvrdio smrt lica ne može biti dio transplantacionog tima.

2.7 Holandija

U Holandiji će, novim *Zakonom o davaocima organa*, koji stupa na snagu 2020. godine, biti uvedena nova pravila o uzimanju i presađivanju organa. Trenutno, uzimanje i presađivanje organa može se izvršiti samo uz izričit pristanak davaoca ili članova uže porodice. Kada novi zakon stupi na snagu, svi građani stariji od 18 godina biće upisani u

¹⁵ ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3984, Δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων και άλλες διατάξεις, https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/123599/nomos-3984-2011 (29.10.2019)

registar davalaca organa i smatraće se davaocima organa nakon smrti, osim ako se za života ne izjasne da se protive ovom postupku.¹⁶

Ukoliko se utvrdi da su organi umrlog lica pogodni za uzimanje i presađivanje, doktor medicine provjerava u registru davalaca organa da li je to lice za života dalo saglasnost za uzimanje i presađivanje organa. U slučajevima kada umrlo lice za života nije dalo saglasnost, odluku donose članovi porodice. S druge strane, ukoliko se utvrdi postojanje saglasnosti, prvo se utvrđuje koji organi i tkiva su pogodni za uzimanje i presađivanje. Takođe, uzimanje organa sa umrlog davaoca vrši se uz poštovanje njegovog dostojanstva i uz preduzimanje svih mjera kako bi se povratio njegov spoljašnji izgled.¹⁷

2.8 Hrvatska

U Hrvatskoj su uslovi za presađivanje ljudskih organa kao i obezbjeđivanje standarda kvaliteta i bezbjednosti ljudskih organa namijenjenih presađivanju u svrhu liječenja te postupci davanja, dobijanja, uzimanja, testiranja, utvrđivanja obilježja davaoca i organa, te očuvanja, transporta i presađivanja organa namijenjenih liječenju regulisani *Zakonom o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja*¹⁸.

Kada je u pitanju uzimanje organa sa umrlog davaoca, Zakonom je predviđeno da se organi sa umrlog davaoca mogu uzimati u cilju presađivanja drugom licu nakon što je sa sigurnošću, prema medicinskim kriterijumima i na propisan način utvrđena smrt. Smrt lica čiji se dijelovi tijela mogu uzimati u cilju presađivanja utvrđuje komisija zdravstvene ustanove koju čine dva doktora medicine odgovarajućih specijalnosti. Međutim, doktor medicine koji učestvuje u uzimanju ili presađivanju organa sa umrlog davaoca ili je odgovoran za brigu o mogućim primaocima organa, ne smije učestvovati u radu komisije zdravstvene ustanove.

Uzimanje organa sa umrlog davaoca dozvoljeno je samo u slučaju da to lice za života nije dalo pisanu izjavu da se protivi davanju. Navedenu pisanu izjavu punoljetno, poslovno sposobno lice daje izabranom doktoru medicine primarne zdravstvene zaštite ili ministarstvu nadležnom za zdravlje. S druge strane, za punoljetna lica koja nijesu poslovno sposobna, pisanu izjavu ovjerenu od strane notara, daje zakonski zastupnik, odnosno staratelj. Takođe, u skladu sa odredbama Zakona, lice može u svakom trenutku opozvati svoju pisanu izjavu.

Slijepo lice, gluvo lice koje ne zna da čita, nijemo lice koje ne zna da piše kao i gluvo i slijepo lice daje izjavu u vidu notarskog akta ili u prisustvu dva svjedoka iskazanom izjavom o imenovanju poslovno sposobnog lica koje će u njegovo ime dati pisanu izjavu.

Kada je riječ o uzimanju organa sa umrlog davaoca koji nije državljanin Republike Hrvatske, odnosno nema stalni boravak u Republici Hrvatskoj, organi se mogu uzeti uz pisanu saglasnost bračnog ili vanbračnog partnera, roditelja, punoljetnog brata, sestre ili punoljetnog djeteta umrlog lica.

¹⁶ Government of Netherlands, the new Donor Act (active donor registration) <https://www.government.nl/topics/organ-tissue-donation/new-donor-act-active-donor-registration> (15.10.2019)

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Zakon o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja (NN 144/12), <https://www.zakon.hr/z/556/Zakon-o-presadivanju-ljudskih-organa-u-svrhu-lijecenja> (15.10.2019)

Takođe, djelovi tijela umrlog djeteta kao i umrlog punoljetnog lica koje nije bilo poslovno sposobno mogu se uzeti zbog presađivanja samo uz pisanu saglasnost oba roditelja, ukoliko su živi ili njegovog zakonskog zastupnika, odnosno staratelja.

Zakon predviđa da uzimanje organa može obavljati samo eksplantacioni tim transplantacionog centra koji za obavljanje djelatnosti presađivanja, odnosno uzimanja jednog ili više organa ima odobrenje ministra dok su uslovi u pogledu stručnih sposobnosti kao i obaveza eksplantacionog tima regulisani podzakonskim aktom.

2.9 Italija

*Zakon o uzimanju i presađivanju organa i tkiva*¹⁹ u Italiji predviđa obavezu svih građana da se izjasne u vezi sa doniranjem organa i tkiva nakon smrti kao i da budu obaviješteni o tome da će se neizjašnjavanje u vezi sa tim pitanjem smatrati pristankom. Takođe, lica koja nijesu, u skladu sa pravilima, obaviještena u vezi sa obavezom davanja izjave o doniranju organa nakon smrti, ne smatraju se davaocima.

Stoga, u skladu sa odredbama Zakona, uzimanje i presađivanje organa sa umrlog lica dozvoljeno je u sljedećim slučajevima:

- 1) ukoliko je umrlo lice za života dalo pisanu saglasnost za postupak uzimanja i presađivanja organa;
- 2) ukoliko umrlo lice za života nije dalo izjavu u vezi sa doniranjem organa nakon smrti a postoji dokaz da je, u skladu sa pravilima, bilo obaviješteno u vezi sa obavezom davanja iste.

Kada su u pitanju maloljetna lica, uzimanje i presađivanje organa dozvoljeno je samo uz saglasnost oba roditelja ili staratelja.

2.10 Letonija

*Zakon o zaštiti tijela umrlog lica i upotrebi ljudskih tkiva i organa u svrhu liječenja*²⁰ zabranjuje upotrebu tijela, tkiva i organa umrlog lica ukoliko je to u suprotnosti sa stavom koje je to lice imalo za života.

Uzimanje i presađivanje organa sa umrlog davaoca dozvoljeno je samo ukoliko to lice nije registrovano u registru stanovništva kao lice koje nije saglasno sa navedenim postupkom kao i ukoliko do trenutka početka postupka uzimanja i presađivanja organa bliži srodnici umrlog lica u pisanoj formi ne obavijeste zdravstvenu ustanovu u vezi sa izjavom koju je za života dalo umrlo lice a kojom odbija saglasnost u pogledu doniranja organa nakon smrti. Takođe, uzimanje i presađivanje organa sa umrlog maloljetnog lica dozvoljeno je samo uz pisanu saglasnost jednog od njegovih roditelja ili staratelja.

Osim toga, u skladu sa odredbama Zakona uzimanje tkiva i organa sa umrlog lica u cilju njihovog presađivanja drugom licu dozvoljeno je samo u slučaju da je uzrok smrti prestanak svih moždanih funkcija.

¹⁹ Legge 1° aprile 1999, n. 91 "Disposizioni in materia di prelievi e di trapianti di organi e di tessuti", <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/990911.htm> (29.10.2019)

²⁰ The Law on the Protection of the Body of Deceased Human Beings and the Use of Human Tissues and Organs in Medicine <https://likumi.lv/ta/en/en/id/62843-on-the-protection-of-the-body-of-deceased-human-beings-and-the-use-of-human-tissues-and-organs-in-medicine> (15.10.2019.)

2.11 Litvanija

Uslovi i postupak uzimanja i presađivanja organa tkiva, ćelija i organa u Litvaniji regulisani su *Zakonom o doniranju i presađivanju tkiva, ćelija i organa*²¹. U Litvaniji, davalac organa može biti svako poslovno sposobno lice koje u skladu sa procedurom koju propisuje ministar zdravlja da saglasnost za doniranje tkiva, ćelija i organa nakon smrti. Takođe, svako poslovno sposobno lice ima pravo da odbije saglasnost u pogledu uzimanja i presađivanja organa nakon njegove smrti. Procedura davanja ili odbijanja saglasnosti za uzimanje i presađivanje organa definisana je *Pravilnikom o registraciji saglasnosti za uzimanje i presađivanje organa nakon smrti*²² koji predviđa da svako punoljetno lice sa navršenih 18 godina života ima pravo da se obrati bilo kojem doktoru medicine kako bi dalo pisanu izjavu kojom daje ili odbija saglasnost za ovaj postupak.

Zakon o doniranju i presađivanju tkiva, ćelija i organa predviđa da se uzimanje i presađivanje tkiva i organa može vršiti samo u svrhu liječenja. Takođe, uzimanje i presađivanje organa sa umrlog lica koje za života nije dalo niti odbilo saglasnost u pogledu postupka uzimanja i presađivanja organa, moguće je samo u slučaju dobijanja saglasnosti bližih srodnika tog lica. Stoga, uzimanje i presađivanje organa sa umrlog lica bez saglasnosti bližih srodnika nije dozvoljeno.

Kada je u pitanju dobijanje saglasnosti od bližih srodnika umrlog lica, Zakon predviđa sljedeći redosljed: partner, punoljetno dijete (usvojeno dijete), roditelji (staratelji), braća/sestre. Ukoliko se saglasnost dobije od jednog od gore navedenih srodnika, saglasnost ostalih srodnika nije potrebna. S druge strane, ukoliko jedan od gore navedenih srodnika odbije saglasnost, uzimanje i presađivanje organa sa umrlog lica nije dozvoljeno.

Takođe, u slučaju da umrlo lice za života nije izrazilo svoj stav u pogledu uzimanja i presađivanja organa kao i u slučaju da nema prethodno navedenih bližih srodnika od kojih bi se mogla tražiti saglasnost, odluku o tome donosi savjet doktora medicine šest sati nakon utvrđivanja smrti tog lica. Savjet doktora medicine čine predstavnici Etičke komisije medicinske ustanove, doktor medicine koji je pratio zdravstveno stanje umrlog lica i rukovodilac ili neki drugi predstavnik administracije odjeljenja na kojem se umrlo lice liječilo.

Kada je riječ o utvrđivanju smrti, u Litvaniji je to pitanje regulisano *Zakonom o utvrđivanju smrti i kritičnih stanja kod ljudi*²³. Odredbe Zakona predviđaju postupak uzimanja i presađivanja organa samo u slučaju kada je uzrok smrti prestanak svih moždanih funkcija. Prestanak svih moždanih funkcija utvrđuje tim od najmanje tri doktora medicine od kojih jedan mora biti neurolog ili neurohirurg.

2.12 Mađarska

Pitanje presađivanja organa sa umrlog davaoca u Mađarskoj regulisano je *Zakonom o zdravlju*²⁴ u kojem se navodi da se organi i tkiva sa umrlog davaoca mogu uzimati samo u slučaju da to lice za života nije ostavilo izjavu da se protivi ovom postupku. Lice koje je

²¹ Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/rYrRkNlxLG?jfwid=fhhu5mkhj> (17.10.2019)

²² DĒL ASMENS SUTIKIMO AR NESUTIKIMO, KAD JŌ AUDINIAI IR (AR) ORGANAI PO JŌ MIRTIES BŪTŲ PANAUDOTI TRANSPLANTACIJAI PAREIŠKIMO IR JŌ REGISTRAVIMO SVEIKATOS PRIEŽIŪROS ĮSTAIGOJE TVARKOS PATVIRTINIMO, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.104622?jfwid=11dyhei4sx> (17.10.2019)

²³ Law on the Establishment of Death of a Human Being, and on Critical Conditions, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.327103?jfwid=-oo3xji9ln> (17.10.2019)

²⁴ 1997. évi CLIV. törvény, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30903.370302 (16.10.2019)

poslovno sposobno može ostaviti pisanu ili pak usmenu izjavu u prisustvu izabranog doktora, u slučaju postojanja bilo koje smetnje koja bi ga spriječila da istu ostavi u pisanom obliku. Takođe, izjavu da se protivi tom postupku može ostaviti i maloljetno lice ili lice bez poslovne sposobnosti bez obaveznog posredstva zakonskog zastupnika ili pak posredstvom istog.

Izabrani doktor je u obavezi da u vremenskom roku koji je predviđen za uzimanje tkiva i organa utvrdi da li je umrlo lice za života ostavilo izjavu kojom se protivi postupku uzimanja i presađivanja organa. Ukoliko takva izjava nije pronađena ili prosljeđena doktoru u navedenom roku, smatra se da ista ne postoji. Ukoliko je u pitanju maloljetno lice a izjava kojom se to lice protivi postupku uzimanja i presađivanja organa ne postoji, postupak uzimanja i presađivanja organa može se izvršiti samo uz pisanu saglasnost zakonskog zastupnika tog lica.

U skladu sa odredbama Zakona, uzimanje organa sa umrlog davaoca može se izvršiti samo nakon što članovi tročlane komisije jednoglasno utvrde prestanak svih moždanih funkcija. Članovi komisije mogu biti doktori specijalisti koji posjeduju posebna medicinska znanja i praksu, koji posjeduju potrebne kvalifikacije za obavljanje ovakvog posla a koje je imenovao rukovodilac zdravstvene institucije. Takođe, doktori medicine koji učestvuju u uzimanju i presađivanju tkiva i organa ili praćenju zdravstvenog stanja primaoca organa ne mogu biti članovi komisije.

2.13 Poljska

Poljski *Zakon o uzimanju, čuvanju i presađivanju ćelija, tkiva i organa*²⁵ predviđa da je uzimanje organa sa umrlog davaoca u svrhu liječenja dozvoljeno samo u slučaju da to lice za života nije izrazilo protivljenje tom postupku. U slučaju maloljetnih lica ili lica bez poslovne sposobnosti, protivljenje ovom postupku izražava se posredstvom zakonskog zastupnika. Međutim, ukoliko je u pitanju maloljetno lice koje je starije od 16 godina, posredstvo zakonskog zastupnika nije potrebno već protivljenje tom postupku može da izrazi sami maloljetnik.

Protivljenje postupku uzimanja i presađivanja organa u svrhu liječenja moguće je izraziti na sljedeće načine:

- 1) registrovanjem u centralnom registru lica koja nijesu saglasna sa davanjem organa nakon smrti;
- 2) pisanom izjavom sa ličnim potpisom;
- 3) usmenom izjavom u prisustvu najmanje dva svjedoka.

Takođe, u skladu sa odredbama Zakona protivljenje tom postupku moguće je opozvati u bilo kojem trenutku.

Osim toga, Zakon predviđa da doktori medicine koji su utvrdili smrt davaoca ne mogu učestvovati u uzimanju ili presađivanju njegovih organa.

Kada je u pitanju procedura utvrđivanja smrti, *Zakon o obavljanju profesije doktora medicine i stomatologa*²⁶ propisuje da smrt lica jednoglasno potvrđuju dva doktora medicine sa zvanjem specijaliste, od kojih jedan mora imati specijalizaciju iz oblasti

²⁵ USTAWA z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051691411/U/D20051411Lj.pdf> (30.10.2019)

²⁶ USTAWA z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970280152/U/D19970152Lj.pdf> (30.10.2019)

anestezilogije ili intenzivne njege, a jedan iz oblasti urgentne medicine, interne medicine, kardiologije, pedijatrijske kardiologije ili pedijatrije.

Takođe, uzimanje i presađivanje organa u svrhu liječenja u skladu sa ovim zakonom dozvoljeno je samo u slučaju kada je uzrok smrti prestanak svih moždanih funkcija.

2.14 Portugal

*Zakon o uzimanju i presađivanju organa*²⁷ Portugala predviđa da se svi državljani Portugala, lica bez državljanstva kao i stranci sa prebivalištem u Portugalu koji za života nijesu u Ministarstvu zdravlja dali pisanu izjavu kojom se protive tom postupku, smatraju potencijalnim davaocima organa. Izjava kojom lice iskazuje protivljenje tom postupku može da bude *potpuna* ili *djelimična* odnosno može da se odnosi na sve ili samo na određene organe.

Kada su u pitanju maloljetna lica i lica bez poslovne sposobnosti, procedura davanja izjave kojom se ta lica protive ovom postupku vrši se posredstvom zakonskog zastupnika. Takođe, lica koja daju pisanu izjavu da se protive ovom postupku registruju se u Nacionalni registar ne-davalaca.

Kada je u pitanju utvrđivanje smrti, u procesu utvrđivanja odnosno potvrđivanja smrti ne može učestvovati doktor medicine koji je dio transplatacionog tima. Takođe, postupak uzimanja i presađivanja organa dozvoljen je samo u slučaju kada je uzrok smrti prestanak svih moždanih funkcija.

2.15 Slovenija

Uslovi za uzimanje djelova tijela od živih ili sa mrtvih davalaca kao i postupak njihovog presađivanja u svrhu liječenja u Sloveniji regulisano je *Zakonom o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja*²⁸.

U skladu sa odredbama Zakona, djelovi tijela umrlog lica mogu se uzeti u cilju presađivanja nakon utvrđivanja smrti davaoca. Smrt lica od koga se uzimaju organi u cilju presađivanja nastupila je ako je, na osnovu medicinskih kriterijuma, sa sigurnošću utvrđen i potvrđen prestanak rada mozga. Smrt utvrđuje komisija koju čine najmanje dva doktora medicine čija odluka mora biti nezavisna i jednoglasna a zapisnik o potvrđivanju smrti mora biti potpisan od strane svih članova. Takođe, članovi komisije ne mogu biti doktori medicine koji učestvuju u uzimanju i presađivanju organa ili su na bilo koji drugi način zainteresovani ili povezani sa postupkom transplantacije.

Svako lice koje je u stanju da samostalno donosi odluke, može za života da ostavi izjavu kojom daje saglasnost ili se protivi postupku uzimanja i presađivanja organa nakon smrti. Izjavu je moguće dati u pisanom obliku, elektronskim putem kao i usmenim putem u prisustvu izabranog doktora i dva svjedoka.

U skladu sa odredbama Zakona, djelovi tijela svakog umrlog lica koje je državljanin Republike Slovenije i ima stalno prebivalište u Republici Sloveniji mogu se uzeti u cilju presađivanja čak i ako to lice za života nije dalo saglasnost za taj postupak. Međutim, uzimanje organa sa umrlog lica nije dozvoljeno u slučaju da bliži srodnici tog lica nijesu saglasni sa tim. Takođe, postupak uzimanja i presađivanja organa nije dozvoljen ukoliko

²⁷ Lei n.º 12/93 de 22 de Abril Colheita e transplante de órgãos e tecidos de origem humana, <https://dre.pt/pesquisa/-/search/692651/details/maximized> (17.10.2019)

²⁸ ZAKON O PRIDOBIVANJU IN PRESADITVI DELOV ČLOVEŠKEGA TELESA ZARADI ZDRAVLJENJA (ZPPDČT), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6624> (30.10.2019)

nije moguće stupiti u kontakt sa bližim srođnicima umrlog lica. S druge strane, djelove tijela umrlog lica koje nije državljanin Republike Slovenije i nema stalno prebivalište u Republici Sloveniji dozvoljeno je uzeti u cilju presađivanja uz izričitu pisanu saglasnost bliskog srođnika umrlog lica u kojoj se navodi da nije upoznat sa činjenicom da se umrlo lice protivilo tom postupku.

Kada su u pitanju maloljetna lica i punoljetna lica bez poslovne sposobnosti, uzimanje organa dozvoljeno je samo uz pisanu saglasnost njihovog zakonskog zastupnika. Međutim, saglasnost zakonskog zastupnika nije potrebna u slučaju maloljetnog lica koje je starije od 15 godina a koje se za života dalo saglasnost za takav postupak i bilo je u stanju da razumije značenje svoje izjave.

2.16 Srbija

U skladu sa *Zakonom o presađivanju ljudskih organa*²⁹ uzimanje ljudskih organa od živog davaoca zbog presađivanja u tijelo drugog lica u cilju liječenja, dozvoljeno je ako su ispunjeni sljedeći uslovi, i to:

- 1) da je davalac ljudskog organa punoljetno i poslovno sposobno lice;
- 2) da je davalac ljudskog organa dao pismeni pristanak kao izraz slobodne volje i nakon što je detaljno upoznat sa rizicima doniranja;
- 3) da je izvršena procjena rizika po život i zdravlje davaoca ljudskog organa i utvrđeno da ne postoji značajan rizik za njegovo zdravlje;
- 4) da je etički odbor dao saglasnost za uzimanje ljudskog organa.

Uzimanje ljudskog organa od živog davaoca dozvoljeno je samo ako je davalac za taj zahvat dao pristanak u pismenom obliku, kao izraz slobodne volje, zasnovane na odgovarajućem obavještenju o prirodi, svrsi i trajanju zahvata, kao i mogućim rizicima i uspješnosti procedure. Davalac ljudskog organa može opozvati svoj pristanak do početka postupka uzimanja ljudskog organa u cilju presađivanja u tijelo drugog lica.

Ljudski organi sa umrlog lica mogu se uzeti radi presađivanja ukoliko se punoljetni poslovno sposoban davalac prije smrti tome nije usmeno ili u pismenom obliku za života protivio, odnosno ako se tome u trenutku smrti nije izričito usprotivio roditelj, supružnik, vanbračni partner ili punoljetno dijete umrlog. Sa umrlog maloljetnog lica, koje je za života bilo pod roditeljskim staranjem, dozvoljeno je uzimanje ljudskih organa samo na osnovu pismenog pristanka oba roditelja, odnosno jednog roditelja ukoliko je drugi roditelj umro ili je nepoznat. Sa umrlog maloljetnog lica koje je za života bilo bez roditeljskog staranja, dozvoljeno je uzimanje ljudskih organa samo na osnovu saglasnosti etičkog odbora zdravstvene ustanove koji se obrazuje u skladu sa zakonom kojim se uređuje zdravstvena zaštita. Sa umrlog punoljetnog lica kome je za života na osnovu odluke nadležnog organa djelimično ili u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost, dozvoljeno je uzimanje ljudskih organa samo na osnovu saglasnosti etičkog odbora zdravstvene ustanove.

Uzimanje ljudskih organa od umrlog lica zbog presađivanja drugom licu može se izvršiti isključivo nakon dijagnostikovanja i utvrđivanja smrti na osnovu medicinskih kriterijuma. Smrt lica po neurološkim kriterijumima utvrđuje komisija zdravstvene ustanove sastavljena od najmanje dva doktora medicine, odgovarajućih specijalnosti. Doktor medicine koji učestvuje u uzimanju ili presađivanju ljudskih organa sa umrlog lica ili je

²⁹ Zakon o presađivanju ljudskih organa
<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-presadjivanju-ljudskih-organa.html> (16.10.2019.)

odgovoran za brigu o potencijalnim primaocima ljudskog organa, ne može učestvovati u utvrđivanju smrti po neurološkim kriterijumima, niti biti član komisije.

U Srbiji je osnovana Uprava za biomedicinu kao organ državne uprave za obavljanje stručnih poslova državne uprave i poslove inspekcijuskog nadzora u oblasti presađivanja ljudskih organa. Uprava obavlja nadzor nad sprovođenjem Zakona i podzakonskih akata, kao i inspekcijski nadzor nad radom zdravstvenih ustanova koje obavljaju poslove presađivanja ljudskih organa. Takođe, Uprava vodi Republički registar davalaca ljudskih organa i registar primalaca ljudskih organa.

2.17 Švedska

Uslovi i procedure u vezi sa uzimanjem i presađivanjem organa u Švedskoj regulisani su *Zakonom o presađivanju organa*³⁰ koji propisuje da je dozvoljeno uzeti organe sa umrlog lica samo u slučaju da je to lice za života dalo izjavu da je saglasno sa tim postupkom ili ukoliko se na bilo koji drugi način može dokazati da bi taj postupak bio u skladu sa stavom umrlog lica. U slučaju kada stav umrlog lica nije poznat i ne postoje razlozi zbog kojih bi se moglo pretpostaviti da bi se to lice protivilo doniranju organa, organe je dozvoljeno uzeti u svrhu presađivanja pod uslovom da se neko od bližih srodnika umrlog lica ne protivi tom postupku. Stoga, postupak uzimanja organa ne može se izvršiti prije obavještanja bližih srodnika umrlog lica o namjeravanom postupku kao i o njihovom pravu da to ne dozvole. Takođe, bliži srodnik umrlog lica ima pravo da u razumnom roku donese odluku u vezi sa izvršavanjem postupka.

Kada je u pitanju utvrđivanje smrti, *Zakon o kriterijumima za utvrđivanje smrti*³¹ predviđa da je uzimanje i presađivanje organa dozvoljeno samo u slučaju kada se utvrdi da su sve funkcije mozga prestale.

³⁰ Lag (1995:831) om transplantation, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1995831-om-transplantation-mm_sfs-1995-831 (16.10.2019)

³¹ Lag (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1987269-om-kriterier-for-bestammande-av_sfs-1987-269 (16.10.2019)

IZVORI INFORMACIJA

1997. évi CLIV. törvény, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30903.370302

Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin, <https://rm.coe.int/1680081562>

Bekendtgørelse af sundhedsloven (lov nr. 507 af 1. maj 2019), <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=210110#id301e8c71-d656-493c-990c-cb5566d6a552>

Bekendtgørelse om dødens konstatering ved uopretteligt ophør af al hjernefunktion, <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=11030>

DĒL ASMENS SUTIKIMO AR NESUTIKIMO, KAD JO AUDINIAI IR (AR) ORGANAI PO JO MIRTIES BŪTŲ PANAUDOTI TRANSPLANTACIJAI PAREIŠKIMO IR JO REGISTRAVIMO SVEIKATOS PRIEŽIŪROS ĮSTAIGOJE TVARKOS PATVIRTINIMO, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.104622?jfwid=11dyhei4sx>

DIRECTIVE 2010/45/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32010L0053>

Government of Netherlands, the new Donor Act (active donor registration) <https://www.government.nl/topics/organ-tissue-donation/new-donor-act-active-donor-registration>

Hajrija Mujović-Zornić, *Donacija i transplantacija organa*, Centar za pravna pitanja, Beograd, 2013.godina, <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/dramar/h.mujuovic.transplantacija.pdf>

Lag (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1987269-om-kriterier-for-bestammande-av_sfs-1987-269

Lag (1995:831) om transplantation, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1995831-om-transplantation-mm_sfs-1995-831

Law on the Establishment of Death of a Human Being, and on Critical Conditions, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.327103?jfwid=-oo3xji9ln>

Legge 1° aprile 1999, n. 91 "Disposizioni in materia di prelievi e di trapianti di organi e di tessuti", <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/99091l.htm>

Lei n.º 12/93 de 22 de Abril Colheita e transplante de órgãos e tecidos de origem humana, <https://dre.pt/pesquisa/-/search/692651/details/maximized>

Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių, organų donorystės ir transplantacijos įstatymas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.33147/rYrRkNlxLG?jfwid=fhhu5mkhj>

No. 101/2001, Act on the Medical Use of Human Organs, Tissues and Cells, https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2001/en20010101_20130277.pdf

Pravni leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007, str. 1620

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uzimanju i presađivanju organa u svrhu liječenja

<http://zakoni.skupstina.me/zakoni/web/dokumenta/zakoni-i-drugi-akti/749/2042-12127-28-2-19-6.pdf>

Procurement, Handling and Transplantation of Cells, Tissues and Organs Act, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/502042019004/consolide>

The Law on the Protection of the Body of Deceased Human Beings and the Use of Human Tissues and Organs in Medicine <https://likumi.lv/ta/en/en/id/62843-on-the-protection-of-the-body-of-deceased-human-beings-and-the-use-of-human-tissues-and-organs-in-medicine>

USTAWA z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20051691411/U/D20051411Lj.pdf>

USTAWA z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970280152/U/D19970152Lj.pdf>

WHO Guiding Principles on Human Cell, Tissue and Organ Transplantation, https://www.who.int/transplantation/GuidingPrinciplesTransplantation_WHA63.22en.pdf

Zákon č. 285/2002 Sb. Zákon o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-285>

Zakon o uzimanju i presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja ("Službeni list Crne Gore", broj 43/16)

Zakon o presađivanju ljudskih organa <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-presadjivanju-ljudskih-organa.html>

Zakon o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja (NN 144/12), <https://www.zakon.hr/z/556/Zakon-o-presa%C4%91ivanju-ljudskih-organa-u-svrhu-lije%C4%8Denja>

ZAKON O PRIDOBIVANJU IN PRESADITVI DELOV ČLOVEŠKEGA TELESA ZARADI ZDRAVLJENJA (ZPPDČT), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6624>

Zakon o transplantaciji organa i tkiva u svrhu liječenja ("Službene novine Federacije BiH", broj 75/09 i 95/17), <http://www.fmoh.gov.ba/index.php/zakoni-i-strategije/zakoni/zakon-o-transplantaciji-organa-i-tkiva-u-svrhu-lijecenja>

NOMOS ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3984, Δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων και άλλες διατάξεις, https://www.kodiko.gr/nomologia/document_navigation/123599/nomos-3984-2011